

Az *est* szó vitájához.

A finn *ehto*-nak a magyar *est*-tel való egyeztetése ellen, a mi mellett MUNKÁCSI kardoskodik, SETÁLÁ nyomós hangtani ellenvetésekkel felelt (NyK. 26 : 194. s k. ll.), a melyeket azzal zár be, hogy az *est* szónak «egész természetes etymológiája kinálkozik magában a magyarban.» Ezt a természetes magyarázatot, a mely az *est* szót az *es-ik* ige főnévi származékának hirdeti, MUNKÁCSI semmiképen sem hajlandó elfogadni (310. s köv. ll.). Minthogy az *est* = *eset* (*napeset*) származtatás elé MUNKÁCSI magából a magyar nyelvből is gáncsot tud vetni: hadd vizsgáljuk e gáncsokat mi is tisztán magyar szempontból.

A nyelvemlékekben található *napeset* kifejezésnek eredetisége ellen MUNKÁCSI először is arra hivatkozik, hogy «a magyar nyelvszókás nem ismeri a ,nap *esik*‘ szólást, mely nélkül pedig az *eset* (*est*), *napeset*-féle ,vesper‘ fogalmú kifejezésnek szabályos keletkezése szinte érthetetlen.» Ez legkevésbé sem nyomós ellenvetés, hiszen maga MUNKÁCSI is idézi GELEJI KATONA kifejezését: «míg a nap *le* nem *esik*.» Hogy csak ez az egy adat van e kifejezésre a NySzótárban, abból még nem következik, hogy a nap leesik‘ szólást a régiek ne használták volna. Ellenkezőleg a *nap-eset* szó épen arra mutat, hogy e kifejezésmódnak valamikor nagyon járatosnak kellett lenni. Figyelemre méltó az a körülmény is, hogy a régiek mind az *occasus*-t mind az *occidens*-t *enyészet*-nek is mondták, az *elesik* igét pedig ,elveszni‘ értelemmel is használták (l. NySz.).

MUNKÁCSI második kifogása az, hogy az *est* szó «nem használatos ,occidens‘ értelemben, holott mint a *napkelet* vagy *kelet* ellentéte, ez a legtermészetesebb volna.» Nézetünk szerint nem is lehet az *est*-nek — helyesebben az *est* alaknak — ,occidens‘ jelentését okvetetlenül várni és követelni. Azt MUNKÁCSI is tudja, hogy az *eset* alakot s az összetételes *napeset*-et, a mint etymojuk után várhatni is, ,occasus solis, occidens‘ értelemmel használták a régiek. Miért ne fejlődhetett volna ki e mellett a rövidebb *est* (*est-vel*, *est-ve*, *est-ig*, stb.) alaknak a különösebb, metonymikus ,vesper‘ jelentése? Hiszen ilyen megkülönböztetésre, ugyanazon

szónak különböző alakjai között, számtalan példát ismerünk a nyelv történetében. A *kelet*, *napkelet* ellentétéül megmaradt a teljesebb *eset*, *napeset* kifejezés, míg az eredetileg rendszerint ragokkal (*-vel*, *-ig*) használt metonymikus időhatározói kifejezésekből (*est-vel*, *est-ig*) idővel az *est* alak mint a 'vesper' fogalom hordozója gyökerezett meg a nyelvtudatban. Fontos körülmény ugyanis, hogy az *est* 'vesper', mint ilyen, rag nélkül sem a népnyelvből sem a régiségből (az elvonásra hajlandó szótárírókat kivéve) ki nem mutatható. Ha az *est* olyan ős finnugor szó volna, mint az *éj*, akkor mint ez utóbbit, amazt is meg kellene találnunk nominativusúl és mindenféle ragos viszonyításban is.¹⁾ Már pedig épen az a körülmény, hogy kezdetben mindig bizonyos időhatározó raggal (*-vel* vagy *-ig*) ellátva jelentkezik az *est* 'vesper' kifejezés, arra utal, hogy épen ezen időhatározó ragok következtében vált az *est* szó idő-fogalomná, hogy tehát eredetileg (mint a vele azonos *eset*, *napeset* is) csak természeti tüneményt (solis occasus) jelentett. Az *est-vel*-t és társait ugyanis (*regvel*, *nappal* stb.) PRIKKELLEL szemben én is mindig annak tartottam, a minek MUNKÁCSI, *-vel* ragos alakoknak.

MUNKÁCSINAK azon harmadik ellenvetésére, hogy *estig*, *esti* mellett miért nem találunk *esetig*, *eseti* alakokat, már megfeleltünk voltaképen. De mi is viszont kérdezhetnők: miért nincs *holatig* vagy *halatig*, *holata* vagy *halata*, csupán *holtig*, *holta* (*holtom*, *holtod* stb.)? Hasonlók még s az *estig*, *napestig*-nek teljesen megfelelnek: *váltig*, *fogytig*, *szinültig*, a melyeket soha sem mondunk *válatig*, *fogyatig*, *szinületig* alakban. Az *esti* alakot is épen a rövidebb, *-t* képzős, *estig* hatásából magyarázhatjuk, vagy talán abból is, hogy kezdetben, ha nominativust mondani akartak, azt személyragosan így mondták: *nap-est-e*²⁾ (vö. *napkelt-e*, *holdtölt-e*; ez utóbbiban pl. nem is lehet a teljesebb *-et* főnévképzőt alkalmazni). Később természetesen az *est* magában és más ragokkal is divatba jött, épúgy mint a hogy pl. ma ilyeneket olvasunk és hallunk: «Hogy itt a nap száll keletre, Nem, mint máshol, *naplementre*» (Arany). «És elbocsátunk *reghasadt* előtt» (Jánosi G.: Milton Elv. parad. ford. VII. é.). *Napfőköttre* (Almádi, Veszprém m., saját hallomásom).

¹⁾ Vö. «El iű az y» eljő az éj (Sylv.); «azon *eyen*» (DebrC.); *eynek* (VirgC.); «az *ey* el közelitend» (Born.) stb. I. NySz.

²⁾ Megemlítem itt DUGONCSNÁK megjegyzését, a melyet az *est* szóra Jolánkájának I. 57. lapján tesz: «Ezek a' szavak: *nap este*, *nap költte* igen közönségesek a' Magyaroknál. De kevesen veszik észre annak igazi származatját, midőn közönségesen el-hagyván amazokból a' *nap* szót, csak így mondgyuk: *este volt*, avvagy *költte volt*... E' helyett-is: *nap-esttig tekereg*, így mondgyuk: *esttig tekereg*... *Esttekor* annyit tézsen, mint a' Napnak *esttekor*».

Nincs ereje MUNKÁCSI utolsó kifogásának sem, mely az *est*-nek *-vel* ragos használatára támaszkodik s a melyet így formuláz: «Végül az *est-vel* szerkezet is arra utal, hogy az alapszónak valóságos időfogalmat tulajdonítsunk (mint *nap-pal*, *éj-jel*, *reg-vel*, *hol-val*, *ősz-szel*, *tavaszzal*), minthogy a hely- és cselekvésszók időhatározói alkalmazásánál a magyar nyelvdivatban rendszeren másnemű viszonyiszók szerepelnek (*napkelet-kor*, *virradat tájt* stb.), a *-vel* ellenben legfeljebb birtokosraggal (így: *nap keltével*, *nyugtával*). Nincs meg különösen a magyar nyelvhasználatban *kelettel* (*napkelettel*) ‚reggel‘ jelentésben.»

Nincs pedig e kifogásnak ereje azért, mert a nyelv ismert adatainak figyelembe vétele nélkül hangzott el. Hiszen SIMONYI Határozóiban elég példát találunk a *-vel* ragnak kiterjedtebb időhatározói használatára (l. I. 389). Ime: «Hogy *napvilággal* soha ne járhatna» a denevér (Pesti G.). «Sokféle virágokat látunk, melyek *napkelettel* [!] kinyílnak és az *nap nyugottal* [!] egybe mennek» (Pázm.) *Virradattal* visszatérjünk a csapattal» (Arany: Rege a csodaszarvasról). A népnyelvből ezeket idézi SIMONYI: «Reggel elindultunk, de még az *nap világossal* visszajöttünk» (Dtúl.). «Délelőtt *meleggê* álltam ki a gyerekekkel, mégis megfázott» (Kecskemét). «*Harmattal* nem kell nézni a fűvet» (köz. BALLAGI német-magyar szótárában, bizonyára a népnyelvből, németre így fordítva: das gras muss man nicht beim morgentauen beschauen). — Megtoldhatjuk ez adatokat a következő népies helyekkel: «*Holdvilággal* minden elkészülhet» (Jókai: Új földesúr⁴ 352). «Hogy *világossal* kiérjek az erdőből, nekivágtam Pokolszikla ösvényének» (Bud. Hirl. XII. 97. tez.). «Igen gyakorlott szemű ember legyen, a ki *sötéttel* meg tudja különböztetni» (uo. XII. 217. tez.).

Ha ilyen tág a *-vel* rag használatának a köre, s főkép ha — a mire MUNKÁCSI olyan nagy súlyt vet s a mit egyszersmind kétségbe is von — a *napkelettel* és *virradattal* kifejezések sem hallatlanok a magyar nyelvhasználatban: bizonyára alig lesz okunk az *est* szót *-vel* ragos használata miatt a *nap*, *éj*, *reg*, *ősz* stb. eredeti időfogalmak közé iktatni és cselekvésszóból való származását képtelennek tekinteni.

Még MUNKÁCSINAK csak egy találgató nézetére akarok megjegyzést tenni, arra, hogy az *est* szó *t*-je olyan elem volna mint az *éj-t* alaké e kifejezésekben: *éjt-szaka*, *éjten-éjjel*, *éjt által* (NyK. 315). Szembeszökő ugyanis az *éjt* és *est* között a szükséges hasonlóság hiánya. Ama kifejezésekben a *-t* elem az *éj*-jel szemben oly korlátolt használatú, hogy az *est* állandó *t*-jével össze sem vethetjük. Az *éjten-éjjel* igen ritka figura etymologica s bizonyára egyéb természetű páros kifejezések hatásából magyarázandó. Az *éjt-szaka* a *hetet-szaka*, *telet-szaka nyarat-szaka* ragos

kifejezések közé tartozik (I. SIMONYI: TMNy. 651). Az *éjt* által kifejezésben pedig a *t* hangot szintén csak ragnak nézhetjük (I. SIMONYI: Határozók II. 165).

ZOLNAI GYULA.

Munkácsi válaszára.

Ha foglalkozni akarnék mindazokkal a kérdésekkel: a nyelvtörténet általános alapelveivel, a finn-ugor *ŋ* meg *m*, a szókezdő explosivák és több más hang megfeleléseivel, egyes etymologikus egyeztetésekkel stb., melyeknek tárgyalására MUNKÁCSI cikke (26:310. l.) alkalmat adhatna s a melyekben tőle eltérő véleményen vagyok, egész kötetre valót kellene összeírnom. A polemianak ilyen folytatása azonban szükségtelen is, meg haszonnal sem jár; szükségtelen azért, mert alkalmam volt és lesz e kérdések közül többet más helyen és más összefüggésben érinteni, haszonnal pedig azért nem jár, mert MUNKÁCSI és én egész fölfogásunkat és módszerünket tekintve annyira különböző útakon járunk, hogy úgysem győzhetjük meg egymást. A hogy én nem tudtam őt meggyőzni arról, hogy a magyar *est*-nek nincs köze a finn *ehtoo* szóhoz, ép úgy nem tudott ő meggyőzni engem ezek összetartozóságáról. És megvallom: ha az a módszer, a mely MUNKÁCSI cikkében nyilvánul, meggyőző, ha olyan az, minőre a finn-ugor nyelvészetnek törekednie kell, akkor én egyáltalában nem vagyok képes a nyelvészet módszerét megbírálni.

Nem is vetnék tovább ügyet az egész dologra, ha MUNKÁCSI nem tüntetné föl cikkemet (194. l.) olyatén világitásban, a melyet nem ismerhetek el helyesnek. «SETÄLÄ — úgy mond ő (311. l.) — mint valami előttünk ismeretlen, új tényt váltig csak azt vitatja, hogy a finn *ehtoo* szóközépi hangsoportja a lapp *ikto* tanúsága szerint eredetibb *kt*-ből való, s a magyarban ennek *-t* (*-tt*) a szabályos megfelelője. Pedig tudjuk és tudtuk ezt mi is igen jól, hiszen talán a Magyar-Ugor Szótár az a mű, melyből SETÄLÄ is ezen tudomását legelsőben szerezhette.»

E szerint én «ismeretlen új tény» gyanánt hoztam elő:

1) hogy a f. *ehtoo* szóközépi hangsoportja a lp. *ikto* tanúsága szerint *kt*-ből való. — Cikkem azonban (196. l.), erről a dologról csupán ennyit mond: «ha már egyszer egyetértünk abban, hogy a f. *ehtoo* szóban régebben *kt* volt». Itélje meg maga az olvasó, hogy híven idézett-e MUNKÁCSI;

2) hogy a magyarban *kt* nek *-t* (*-tt*) a szabályos megfelelője — a miről azonban tudomásomat legelsőben a MUSz-ból szereztem. — A magy. *kt*-re biztos példát a MUSz-ban kettőt találunk: 1. *két*, *kettő*, melyről ez van mondva (26. l.): «A m. *két* [két]-ben — — a *t* előtt volt gutturalis beleolvadt a vocalisba (*kejt, *kejt*, — *két*); míg a *kettő*, *kette*-ben áthasonult *t*-hez»; 2. *tetem*, melyről ezt mondja (214. l.): «Szabályos

hangmegfeleléssel m. *tete-* = lp. *takte*, lpF. *dafte*, e h. *täkte* (v. ö. *két, kettő*: lp. *kuekt, guoft*.)» Hogy miként gondolta BUDENZ ezt a *tetem*-beli «szabályos hangmegfelelést», előttem nem egészen világos; az legalább kétségtelen, hogy a *két* szóban, melyre a *tetem* szó tárgyalásánál utal, az eredeti *kt* megfelelését ő ugyancsak másként fogta föl (hogy t. i. a hangzó megnyúlása és *t* felel meg a *kt*-nek), mint én. Hogy BUDENZ fölfogása az eredeti *kt* megfeleléséről különben is (kivált abban, hogy ő nyilvánvalóképp az *št*-t is a *kt* szabályos megfelelőjének tartja) eltér az enyémtől, kitűnik, ha összevetjük a MUSz. 800., Über die verzweig. der ugr. sprachen 35. és ÄH. 285., valamint 196—209. ll. Azt sem láttam kifejezve MUNKÁCSI cikkében, hogy a *t, tt*-t az eredeti *kt* «szabályos megfelelőjének» tekintené a magyarban. Így állván a dolog, azt hittem, nem követek el semmiféle sértést a magyar nyelvészek ellen, mikor azt az állítást, hogy a magyarban az eredeti *kt*-nek *t (tt)* felel meg, bizonyításra és újabb példákkal való támogatásra szorulóknak jelentettem ki, kivált mivel BUDENZ csak két kétségtelen példát hoz föl erre a megfelelésre, míg ellenben a MUSz. 800. l. két példa (*est, ester*) egészen más megfelelést (*kt : št*) mutat. MUNKÁCSI pedig cikkében (NyK. 25 : 350) három más példát akart fölmutatni ugyanazon *kt : št* megfelelésre.

Végezetül konstatálni kívánom még, hogy MUNKÁCSI már csakis *jt (jt)* — *št* hangfejlődésről beszélt legutóbbi cikkében, nem pedig *kt* — *jt* — *št* fejlődésről, mint még a NyK. 25 : 350. l., és azt már nem is vitathatta, hogy fölhozott három példája közül egyben is eredetileg *kt* volt volna.*) Ha tehát elfogadnók is helyesnek — a mit részemről egyáltalán nem tehetek — MUNKÁCSI magyarázatait e szóról, az mindenestre tény marad, hogy MUNKÁCSI az *est* szóról adott magyarázatának erősségéül eddig egyetlen oly példát sem mutatott föl, melyben a magyar *št* a finn-ugor *kt* folytatója volna.

SETÁLA EMIL.

*) MUNKÁCSI — úgy látszik — a kérdéses szókban leginkább eredeti *jt*-t hajlandó föltenni. Legutóbbi cikkemben nem is gondolhattam, hogy MUNKÁCSI — a *kt*-ről lévén szó — a *näätä* szóban föltett «gutturalis elemmel» *jt*-re czéloz. De még így is meg kell maradnom a mellett, hogy a f. *näätä* ~ lp. *nette* szókban (ha ugyan a lapp szó nem átvétel a finnből) «mindazok szerint, a miket ezen nyelvek hangállapotairól tudunk», nem lehetett eredeti gutturalis nasalis sem; azokban az esetekben, a hol eredetileg nasalis volt, nincs egyetlenegy példa sem arra, hogy finn *ä* és lapp *æ* (nasalis nélkül) állának egymással szemközt. Az egyedüli lehetőséget ily magyarázatra az a föltevés nyujtaná, hogy a lapp *nette* szót a finnből későbben átvették tartjuk, a mi természetesen nem lehetetlen. De akkor legalább valamely bizonyítéknak kellene lenni legalább valamely nyelvből arra, hogy ebben a szóban egykor szóközépi nasalis volt. Ily bizonyítékkal azonban eddig senkisémm állott elő.

Zárszó.

A szerkesztő úr szívességéből módomban van SETÁLÁ és ZOLNAI fent adott közleményeihez magamnak is csatolni néhány záró észrevételt. Mindenekelőtt őszinte sajnálatomnak kell kifejezést adnom újabb nyelvészeti irodalmunk azon áldatlan jelensége fölött, hogy benne minden legcsekélyebb nézeteltérés a legélesebb személyeskedés és érzékenykedés terére vezet; mintha nem is a felmerülő kérdéseknek lehető tisztázására igyekeznénk legjobb tudásunk szerint közakarattal, hanem egymás ellen viselnénk háborút, nem *meg-*, hanem *legyőzni* iparkodnánk egyik a másikat. SETÁLÁ is — lehet, hogy csak irántunk való ismeretes rokonérzéséből — alkalmazkodik immár rendszerünkhöz; kabinetkérdést csinál véleményeink elágazásából s kijelenti, hogy «ha az a módszer, a mely MUNKÁCSI cikkében nyilvánul, meggyőző, ha olyan az, minőre a finn-ugor nyelvészetnek törekednie kell: akkor ő (t. i. SETÁLÁ) *egyáltalában nem képes a nyelvészet módszerét megbirálni.*» A maga látszólagos szerénységében igen lesújtó reám nézve ez az ítélet annál is inkább, minthogy én viszont SETÁLÁ-ról a minap (NyK. 26 310.) úgy nyilatkoztam, hogy SETÁLÁ véleménynyilvánítását «*méltán*» illeti meg az a «*tekintély*, melylyel nyelvészeti irodalmunkban dicsekedhetik», s mivel ezt ma is elismerem, voltaképen magamra kell vonatkoztatnom az ő szavait, azaz, hogy *én* vagyok az, ki «*egyáltalában nem képes a nyelvészet módszerét megbirálni.*»

Csüggetegen vizsgálatom, hogy mi az a nagy módszertelenség SETÁLÁ-vel folytatott vitámban, melylyel e zord ítéletet fejem fölé vontam. Az talán, hogy hangtörténeti vizsgálatainkban a *fokozatos időrendi haladást* tartom helyesebbnek s különösen magyar nyelvünk hangalakjait nem egyenesen s közvetlenül az úgynevezett «finn-ugor» ősnyelv, hanem előbb s első sorban a szorosabb rokonságban álló magyarféle nyelvek (vogul, osztják és magyar) közöskép kifejthető alapalakjaival tartom egybevetendőnek? Avagy az, hogy az úgynevezett «hangtörvények» mellett a mi nyelveink pozitív nyelvtörténetének hiánya miatt okaikban csak nehezen kifürkészhető *hangfejlésbeli eltéréseket* is lehetségesnek tartok s ezeknek kétségtelen eseteire hivatkozom? Ha ilyenek volnának az én nagy hibáim, melyek miatt SETÁLÁ «haszonnal sem járónak tartja «annyira különböző útjainak» helyesebb és czélszerűbb voltáról bennünket meggyőzni, sőt egy alapon állónak sem vallhatja magát velem: akkor vigasztalódás száll az én lelkemre; mert ez esetben valóban «*habeo socios malorum*», kiknek társasága annál kevésbé válhatik szegényemre, minthogy közöttük van ama férfiú is, ki a fokozatos időrendi haladás elvét a finn nyelv hangtörténetében az összes nyelvjárá-

-sokból következtethető közös alapalakok kifejtésével megvalósította, t. i. maga — SETÁLA.

Tárgyi észrevételeire kettő a megjegyzésem. Az egyik, hogy Budenz, noha alkalmazza a «hangváltozás» kevésbé szabatos kifejezését a *kt-št* fölvevett «hang-megfelelésre»; alatta mégis, úgy mint én világosabban kifejtettem, *kt-γt (ýt) -št* «hangfejlődést» ért; ezért idézi pl. a latin *octo* és szkr. *aštau* mellett a gót *ahtau* alakot is. Az én közleményeim figyelmes olvasása sem jogosíthat arra a föltevésre, hogy én bármikor egyenes *kt-št*, vagy plane *γt -št* hangváltozást gondoltam volna magyar példákban. — Másik mondani valóm SETÁLA-nek a *kt = t (tt)* hang-megfelelésre vonatkozó példáit illeti. Ilyen a MÜGSz-ból ismert három (*két, tetem, utó*) kívül még kettő van «újabb»: az t. i., hogy a magy. *-t* causativum képző legalább «részben» nem a rokon nyelvek egyszerű *-t-jének* (pl. magy. *kel-t-, vog. kwäl-t-*), hanem a cserem. *-kt*-nek felel meg; továbbá, hogy a zürjén-votják *juktal-* «itatni» szóban szintén *kt* felelne meg a magy. *it-* (ökör *itó*) mássalhangzójának olyképpen, hogy a zürjén-votják alak *k-*ja a *tő*höz tartoznék (v. ö. lapp *jukkat*, praes. *juγ-*; magy. *iv-*). Mindkét nézet határozottan téves. A cser. *-kt* causativumnak magyar mása: *-γt, -jt, -ít* (pl. *tanoht, tanojt, tanít*); l. Budenz MÜg. Alakt. 86. l. A zürjén-votják alakok *k-*ja pedig semmiesetre sem tartozik a *tő*höz s nem a lapp *γ (kk)*, vagy magy. *v* egyértékese. Megvan ugyanis a csonkult *ju-* «inni» *tő* mellett a teljesebb *jui-* alak is (infin. *juini*, kazáni *d'uēnē*) s kétségtelen, hogy az itt mutatkozó hiatus az, melyben a lapp és magyar alakok *tő*végi mássalhangzója lappang (v. ö. votj. Sar. *nuikki- = nujkki-, nujtki-* «kihúzódni»; *lu-* «lenni», frequ. *luili-*: magy. *lev-*; votj. *ju* «gabona» = finn *juvä*: litván *jávas*, plur. *javai* id.) annál is inkább, minthogy a zürjén-votjékban gyakori causat. képző az *-äkt, -ikt* is (pl. *valal-* «érteni»; *valäkt-* «értetni, tanítani»; *berisk-* «fordulni»: *berikt-* «fordítani»; l. Budenz: MÜg. Alakt. 82. l.). A *jukt-* tehát így tagolandó: *ju-kt-* (nem: *juk-t-*).

ZOLNAI cikkéhez is elsöben az a szavam, hogy nem czélszerű mindjárt a polémia kezdetén alkalmazásba venni az afféle ropogós tropusokat, hogy az ellenfél «magából a magyar nyelvből is *gáncsot tud vetni*», hogy «*semmiképen sem hajlandó* elfogadni a természetes magyarázatot», ellenben egy másik mellett «*kardoskodik*». Mert az «ellenfél»-nek is van ám módjában hasonló fortélyokkal «*visszavágni*», s minő stílusbeli hatalmasságok állnak majd ily kezdettel rendelkezésünkre, ha a vita heve keményebb hadakozó eszközök elővételére ösztökél? Igaz ugyan, hogy a mi vitázó phraseológiánk újabb gyarapodása bőséges váltogatást enged ilyenekben is, hogy immár polgárjogot nyertek benne még «*intra muros*» is a «ferdítés», «botlás», «szemfényvesztés», sőt a «lesbe-

kerítés» is (melytől csak hajszálnyira esik a «hurokra fogás»): de hát be kell végre látnunk, hogy az efféle írásmodor nem valami nagy ékes-sége a tudományos fejtegetéseknek. — Megjegyzéseinek érdemére észre-vételeim a következők: 1. Geleji Katona egymagában álló tanúsága a «nap *esik*» szólásra már csak azért sem jöhet, az *est* eredetének kérdésében komoly számba, mivel igen kései (a XVII. sz. közepéről való); ezenkívül, mint említettem, lehet, hogy csak nyelvészeti okoskodáson alapuló ú. n. «tudós népetymologia» (a tényleg élt *nap-est* kifejezés elemzése *) adta alkalmazójának tollára. Maga a *nap-est* összetétel nem használható fel bizonyosságnak a «nap *esik*» szólás régi divatjára; mert éppen az a bizonyítandó théma, hogy összefügg-e valóban a *nap-est* az *esik* igével. — 2. Hogy az *est*-nek «vesper» jelentése csak különösebb megszorítás, s hogy eredetileg «occidens» értelmű (a «nap-nyugat» egyértékese) is lehetett, nyelvtörténetileg nem igazolható, noha volna rá elég alkalom. Az a tény, hogy a NySzótárnak, egy kivételével, összes adatai «occidens» értelemmel mutatják a «*nap-est*»-et, még feltűnőbbé teszi, hogy az összetétel állítólag elliptikus másának, az *est*-nek éppen az ő föltett eredetéből következő legtermészetesebb jelentése, az «occidens» nem látható sehol. Ha az *est* csak a *nap-est* változata volna, az volna méltán elvárható, hogy a *nap-kelet* mellett is legyen valami *kelt-féle kifejezés a «reggel»-re. — 3. Fontos körülménynek tartja ZOLNAI, hogy az *est* «vesper», mint ilyen *rag nélkül* sem a népnyelvből, sem a régiségből ki nem mutatható. De hát ismeri-e a nép a *reg* (reggel) szót, vagy nem *éjt-szaká*-t mondanak-e rendszeren az *éj* helyett? Külömben is a *délest* mint időhatározó, úgy mint a *hol-nap*, főképp ilyen *rag-talan* alakjában használatos (pl. ma hetfőn *déllyest*; az árnyék délig nő, *déllyest* apad stb. l. NySz.). S vajjon nem eléggé bizonyíttják-e az *est* ragtalan használatát az *esti*, *estén-estig*, *esténnen*, *estül* («advesperascit») ragos és képzős alakok? — 4. Az *estig*, *esti* alakok mellett, ha ezek az *eset* származékai, joggal várhatnánk a régiségben vagy a népnyelvben *esetig* vagy *eseti* változatokat; minthogy az *eset* képzés tényleg él. Ellenben nincs *halat (*holat*), vagy *válat, hogy ezek után a nyilván csak analogiai úton keletkezett *holtig*, *váltig* határozók valószínűleg soha nem is létezett *holatig, *válatig alakjainak fönmaradását várhatnók. Különösen feltűnő, ha az *est* az *eset*-nek összerántása, az *est-vel* alak, mely helyett már csak igazán könnyebb kiejtés volna az *esetvel, vagy *estével. — 5. Simonyi «Magyar Határozók» művének ZOLNAI-tól rám

*) V. ö. Geleji Katona ez okoskodását: «Az üdönek némely részeit igen alkalmas szókval nevezik a mi magyarink: *rég*: *regvel*, *tege*: *tegnap*.» (NySz.)

olvasott helyét ismerem, sőt idézem magam is (Nyr. 25, 131.); de Pázmány, Pesti Gábor, Arany keresett s analógiákat utánzó *műszerkezeteit*, valamint egyes tájbeszédék bizonytalan korú raghasználatát még nem tekinthetem magyar «nyelvdívat»-nak. Külömben is az utóbbiak (*vildgossal, meleggel, harmattal*) nem «hely- és cselekvésszók» (mint az *eset*); pedig én csak ezekről szólok. — 6. Hogy a *-t* elem az *est*-ben állandó, ellenben az *éj*-nél nem (*éj-jel, éji*), az abból magyarázandó, hogy amott a *-t* a *tőhöz* tartozik (finn *ehtoo*, lapp *ikto*, vog. *ët, jët'*); emitt pedig rag. Külömben pedig, ha nem is így állana a dolog, vagyis ha csupán az *es* volna *tő* s a *-t* már rag (mint: *éj-t-szaka*) — a mint fölveszem ennek is a lehetőségét — mi különös van abban, hogy valamely rag állandósul; hát a *reggel, éjjel* nem így állandósultak-e (*reggelre, éjjeli* stb.)?

MUNKÁCSI BERNÁT.*)

Tung. A NyK. XV. kötetében (462—464) a *czímbeli szó* mint «*podex*» értelmű (vö. «*leteszi a tungját*»: leül, LEHR ALBERT közlése szerint; *tungos*: kövér, nagy alfelű Tsz.) több finn-ugor *szóval* van egyeztetve, mint: f. *taka posticus*, quod a tergo est; észt *taga* hinterraum; lpF. *duökke* dorsum, tergom stb., s a magyarázó szerint «a m. *tungo*-, *podex*» egy ugor *t,ng*, névszótőre vall, melynek jelentése ,*pars (corporis)* *postica*» vagy átvitelrel ,*locus posticus*» lehetett, és nyilván mélyhangú hasonmása az előhangjára nézve tovább fejlett m. *segge* = ugor *t,ngs*-nek». Ez az egyeztetés tévedésen alapszik, mert a *tung* szónak «*podex*» jelentése csak tréfás átvitel; tulajdonképeni jelentése: ,*káposztás hordó*» (Balaton mell. CzF., továbbá FÁBIÁN GÁBOR és HORVÁTH ZSIGMOND följegyzése szerint) és ,*kád*» (Zala m. Szepezd Nyr. 17: 284). E szerint *tungos* (,nagyfarú» Dtúl CzF.; ,*segges, breitarisch*» Fertő mell. MNy. 3: 242) az, a kinek (nagyítással szólva) akkora a *podexe*, mint egy *káposztás hordó*. Egy kézirati adatom szerint a *tung* szónak Somogy m. északi részében *tunk* változata is él, a régi irodalomban pedig nemcsak *tung* (*dolium*; butte), hanem *tong* alakot is találunk (l. NySz. 3: 806 és KRESZN. 2: 275). A szó valószínűleg német jövevény, s eredetije a *tonne*-nak valamely nyelvjárási változata lehet.

Sz. J.

*) Ezzel a polemiát befejezettnek nyilvánítjuk.

A szerk.